

## Kvalitativno raziskovanje na področju drog<sup>1</sup>

Bojan Dekleva in Dragica Fojan<sup>2</sup>

Prispevek v prvem delu zarisuje paradigmatški okvir kvalitativnih metodoloških pristopov in posebnosti kvalitativnega raziskovanja. V drugem delu prikazuje meta-analizo 16 objavljenih poročil o kvalitativnem raziskovanju uporabe drog.

**Ključne besede:** kvalitativno raziskovanje, droge

UDK 178.8

### 1. Namen prispevka

V okviru raziskave, katere namen je proučevanje subjektivnih značilnosti sveta mladih eksperimentatorjev s t.i. plesnimi drogami, želimo razviti kvalitativne raziskovalne metode, ki bi ustrezale zastavljenemu namenu in značilnostim proučevane populacije. V prvem, pripravljalnem delu raziskovanja smo se odločili opraviti dve nalogi: 1. pregledati paradigmatške značilnosti kvalitativnega raziskovanja ter 2. z uporabo meta-analize preveriti, kako so se tovrstna izhodišča uresničevala v nekaterih izbranih domačih in tujih raziskovalnih projektih v zvezi z drogami. Dve obsežni poglavji tega prispevka sta posvečeni tema namenoma.

### 2. Kvalitativni in kvantitativni paradigmatški okvir

#### 2.1. Uvod

Kvalitativna metodologija ima v družboslovno-humanističnih znanostih dolgo zgodovino. Njene začetke zasledimo na področju kulturne antropologije in etnologije. Tako v antropologiji začrtajo temelje metodi neposrednega zbiranja podatkov dela avtorjev, kot so Malinowski, Radcliffe-Brown, Mauss in drugih. V sociologiji razvijajo ta pristop avtorji interakcionistične šole, kot so: Mead, Cooley, Thomas, Park in Burgess.

Kvalitativno raziskovanje se naslanja na t.i. interpretativno paradigmo. V zvezi s tem si bomo v

nadaljevanju pogledali nekaj postavk šol znotraj tega paradigmatškega okvirja, kot so simbolični interakcionizem, fenomenološka sociologija in etnometodologija in jih postavili nasproti pozitivističnemu spoznavnemu modelu.

Poenostavljeno rečeno bi lahko zagovornike kvalitativnega raziskovanja ločevali glede na to, koliko v svojih opredelitvah ohranjajo načela in postopke pozitivističnega modela. Nekateri avtorji težijo k sintezi obeh paradigem, medtem ko drugi nasprotujejo pozitivistični logiki in s tem aplikaciji pozitivističnih metod v kvalitativnem raziskovanju. V nadaljevanju je opisano kvalitativno raziskovanje kot rezultat prepletanja obeh pristopov, oz. z drugimi besedami, kaže na to, da se tovrstno raziskovanje ne naslanja izključno na eno paradigmo. "Kvalitativno raziskovanje je interdisciplinarno, transdisciplinarno in včasih tudi kontrdisciplinarno področje. V njem se prepletajo družbene, humanistične in naravoslovne znanosti. Predstavlja več stvari sočasno in je v temelju multiparadigmatško, kar pomeni, da njegovi praktiki zastopajo multimetodični pristop. Glede na to so kvalitativna raziskovanja multimetodično usmerjena in kot taka vključujejo naturalistični in interpretativni pristop k predmetu raziskovanja. Kvalitativno raziskovanje... na eni strani nagiba k svobodni interpretativni, postmodernistični, feministični in kritični senzibilnosti, na drugi pa k ozko opredeljenim pozitivističnim, postpozitivističnim, humanističnim in naturalističnim koncepcijam."<sup>3</sup> Rekli smo, da nekateri drugi avtorji opredeljujejo kvalitativni pristop ožje in pod tem pojmom razumejo pristop, katerega bistvena značilnost je zavračanje tradicionalne induktivistično in pozitivistično zasnovane metodologije in uporabo hermenevitičnih, introspektivnih in observacijskih postopkov, temelječih na zgodovinskem pristopu.

Te misli napotujejo na stalne napetosti in protislovja, s katerimi se srečamo pri poskusu

<sup>1</sup> Prispevek predstavlja vsebino faznega poročila raziskovalne naloge z naslovom "Uporaba kvalitativnih raziskovalnih metod na področju raziskovanja škodljivih posledic uporabe drog", ki jo v letu 1997 financira Urad za preprečevanje zasvojenosti Mestne občine Ljubljana, izvaja pa Društvo za razvijanje preventivnega in prostovoljnega dela v Ljubljani.

<sup>2</sup> Bojan Dekleva, dr. psih., Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani in Pedagoška fakulteta v Ljubljani; Dragica Fojan, dipl. soc. ped., Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Kongresni trg 12, 1000 Ljubljana.

<sup>3</sup> Nelson, po Halmi, 1996

enoznačne opredelitve te vrste raziskovanja.<sup>4</sup> Lahko rečemo, da kvalitativna metodologija, po navedbah nekaterih avtorjev, implicira uporabo različnih strategij in tehnik raziskovanja ter da je za izbor metod, postopkov in oblikovanje raziskovalnega načrta značilna prožnost, prilagajanje potrebam situacije, v katero se usmerja raziskovanje, in ne vztrajanje pri metodah in tehnikah, ki pripadajo tej ali oni paradigmi.

Tako npr. V. Mužič govori o nujnosti prevladovanja polarizacije: "... pravega razumevanja v okviru interpretativne paradigme ne more biti brez poznavanja vzrokov, enako kot v okviru kavzalne paradigme ne moremo mimo upoštevanja in razumevanja razmer, motivov in smislov človekovih reakcij in ravnanj. Drugače zaidemo s kavzalno paradigmo v zmotno in neplodno mehanicistično, pozitivistično in behavioristično skrajnost, ... interpretativna paradigma pa lahko nasprotno zaide v skrajnost subjektivističnega mentalizma ... Zato ne pristajamo na paradigmatski ekskluzivizem ali celo paradigmatski ekstremizem."<sup>5</sup>

Fromm govori v zvezi s tem o treh "idealnih tipih" povezovanja med kvalitativnimi in kvantitativnimi postopki in sicer o:

- aditivnem povezovanju kvalitativnih in kvantitativnih postopkov. Kvantitativni in kvalitativni postopki se uporabljajo vzporedno tako, da se v vsaki spremenljivki uporabi ustrezen kvalitativni ali kvantitativni postopek;

- triangulaciji, tj. večkratno zbiranje podatkov o istem pojavu z raznimi kvalitativnimi in kvantitativnimi postopki. Gre za preverjanje sklepov, do katerih smo prišli na podlagi enega niza virov podatkov z zbiranjem in sklepanjem na podlagi podatkov iz drugega vira;

- pretvarjanju kvalitativnih postopkov v kvantitativne in narobe.<sup>6</sup>

Poglejmo si v nadaljevanju nekatere bistvene postavke pozitivističnega in interpretativnega modela spoznavanja.

## 2.2. Pozitivistični spoznavni model

Njegova bistvena značilnost je redukcionizem - omejevanje človeškega spoznanja na t.i. pozitivna dejstva. Če zanemarimo razlike v opredeljevanju pozitivnih dejstev med različnimi smermi znotraj pozitivizma, lahko rečemo, da pozitivizem v glavnem istoveti pozitivna dejstva s pojavi oz. z zvezami in odnosi med pojavi v nasprotju s stvarmi po sebi, ki naj bi bile zunaj možnosti človeškega spoznanja.<sup>7</sup>

V skladu s tem je vprašanje, ali obstaja svet,

objektivna stvarnost, neodvisno od človeka in zavesti, metafizično vprašanje in kot tako ne sodi v znanstveno filozofijo. S tem se razlikovanje med subjektom in objektom pokaže kot neupravičeno: "oboje, subjekt in objekt, zavest in objektivna stvarnost so le različne konfiguracije čutnih vtisov, iz katerih se konstituira tako jaz, zavest kot objekt, svet, objektivna stvarnost."<sup>8</sup>

Druga pomembna značilnost je zahteva po praktični znanosti, ki mora predvideti tok stvari, da bi lahko nanje vplivala. Opustiti je treba prizadevanja po odkrivanju pravih vzrokov in poslednjih smotrov sveta ter se zadovoljiti s preučevanjem zvez in odnosov med pojavi, ki so dani v izkustvu. "Resnični pozitivni duh je predvsem v tem: da vidimo, da bi predvideli, da bi raziskovali, kar je, da bi se nam iz tega na podlagi splošnega teorema o nespremenljivosti naravnih zakonov odprlo, kar bo."<sup>9</sup> Zahteva po znanstvenosti, značilna za pozitivizem, pomeni izključitev metafizike iz filozofije, na mesto apriornih zakonov bistva stopijo hipoteze zakonov, katerih pravilnost je moč potrditi z opazovanjem in eksperimentom.<sup>10</sup>

Po Comtu tako družba kot narava temeljita na nekaterih nespremenljivih zakonih, ki jih z metodami, uveljavljenimi v naravoslovju, lahko odkrijemo. Vsaka ugotovitev mora temeljiti na izkustvenem preverjanju in argumentiranju. Navedeno napeljuje k domnevi, da je družbene pojave mogoče "meriti" in na podlagi statistične evidence oblikovati spoznanja o vzročno posledičnih odnosih. Ob slednjem je treba dodati, da v zvezi z vzročnostjo pride do razhajanj znotraj pozitivizma. Tako A. Comte zavrača kategorijo vzročnosti kot metafizično in spekulativno in govori o znanstvenih zakonih kot splošnih ter nujnih za predvidevanje pojavov, medtem ko drugi klasik pozitivistične misli, J.S. Mill, govori o nujnosti odkrivanja vzroka kot predpogoja za razjasnitev pojava. Kasnejši pozitivizem je bil, kar zadeva vzročnost, bliže Comtu.<sup>11</sup>

Pozitivisti so videli nalogo znanosti v odkrivanju lastnosti družbe oz. njenih "naravnih" zakonov. Spoznanja o zakonitostih delovanja družbe naj bi tako pripomogla k organizaciji in usmerjanju družbenega življenja.

Pomemben prispevek pozitivizma je v tem, da v socialna razmišljanja vnese zahtevo po preverljivosti, objektivnosti in natančnosti. Ugotovitve naj bi temeljile na izkustvenem preverjanju in argumentiranju. Prevladujoča ideja pozitivizma je, da so naravoslovne in družboslovne znanosti po temeljnih logično-metodoloških načelih enake.

Raziskovalec naj bi proučeval družbena dejstva, t.j. zunanjo pojavnost. Pozornost tako ni usmerjena

<sup>4</sup> Halmi, 1996

<sup>5</sup> Sagadin, Mužič, 1994

<sup>6</sup> Po Mužič, 1994

<sup>7</sup> Povzeto po Majer, 1977

<sup>8</sup> Majer, 1977

<sup>9</sup> Comte po Furst, 1990

<sup>10</sup> Furst, 1990

<sup>11</sup> Lukić, 1982

na proučevanje pomenov, smislov, ki jih nekemu družbenemu dejstvu pripisujejo ljudje v različnih okoljih in zgodovinskih trenutkih, saj gre za notranja, subjektivna stanja, ki jih ni moč neposredno opazovati in objektivno meriti.

Odzive ljudi in njihovo vedenje opisujejo, po analogiji z obnašanjem materije, kot odgovor na zunanje sile (na zahteve družbe po določenem vedenju, praksah, ki so nujne za njeno ohranitev). Pomen in motivi, ki jih ljudje naknadno pripisujejo svojim akcijam, so nepomembni oz. neulovljivi. Durkheim zahteva, da se sociolog v svojih opazovanjih ogradi od t.i. zdravorazumskih pojmovanj posameznikov, saj je menil, da le ta največkrat niso v skladu z dejstvi. Interes raziskovalca zato ni usmerjen vanje, temveč se usmerja k doseganju razumevanja sil zunaj posameznika, ki so pojmovane kot determinirajoče in s katerimi je moč razložiti individualno delovanje.<sup>12</sup> Durkheim opiše družbo kot posebno stvarnost, ki je ni mogoče zreducirati na stvarnost druge vrste, na primer na ravnanje ljudi kot posameznikov, niti je ni mogoče razložiti iz nje. Še zlasti pa tega ni mogoče narediti na podlagi razumevanja, ki ga imajo ti ljudje sami o svojem (družbenem) ravnanju in njegovih rezultatih.<sup>13</sup> Iz omenjenega pojmovanja družbe in družbenosti izhaja metodološka predpostavka, ki jo zajema trditev: "Družbena dejstva je treba jemati kot stvari", pri čemer "družbena dejstva ne morejo biti razložena drugače kot z družbenimi dejstvi."

Družbena dejstva so pojmovana kot nekaj, kar je preeksistentno posamezniku, kar je zanj prisila in kar vztraja oz. je odporno glede na posameznika. Kot taka jih je treba razlagati z drugimi družbenimi dejstvi, od zunaj, z opazovanjem in eksperimentiranjem in ne z introspekcijo posameznikov, ki se s temi dejstvi soočajo.<sup>14</sup>

Sredi 19. stoletja se je pozitivistični spoznavno-metodološki model, povezan s sočasnim razmahom naravoslovja, uveljavil v družbenih, zgodovinskih, filoloških in umetnostnih vedah ter izrinil iz njih hermenevitične elemente. Hermenevitični pristop, ki upošteva interpretovo subjektivnost, vztraja pri enkratnih značilnostih individualnih pojavov in ugotavlja, v nasprotju s pozitivizmom, da znaten del interpretacijskih postopkov ni mehanično ponovljiv in ga ni mogoče ujeti v "nadindividualne determinante", je bil odrinjen v neznanstveno področje vse do konca 19. stoletja, ko postane ponovno aktualen.<sup>15</sup>

### 2.3. Interpretativni spoznavni model

S prestopom pozitivističnega pojmovnega okvira

pride do premika k proučevanju s stališča "zdravega razuma".<sup>16</sup> Skratka, gre za "vpeljavo subjektivnega momenta" v "objektivizem" družboslovja.<sup>17</sup>

Razliko med pozitivistično in interpretativno paradigmo, če zelo poenostavimo, lahko navežemo na spremenjeno pojmovanje razmerja med delovanjem in strukturo. Za prvo je izhodišče razlag predpostavka o objektivnem obstoju strukture, oz. z drugimi besedami, družbena struktura je pojmovana kot "primarno" dejstvo, kot nadindividualna struktura, ki določa delovanje posameznikov. Izhodišče drugi pa je ideja, da je "družbeni svet ljudi - svet pomena."<sup>18</sup> M. Mauss pravi v zvezi s tem, da je "družbeno dejstvo" treba zgrabiti v njegovi "totalnosti". "Če naj ustrezno razumemo družbeno dejstvo, ga je treba dojeti totalno, se pravi od zunaj kot stvar, a kot stvar, katere sestavni del je (zavestno in nezavestno) subjektivno dojetanje, ki bi ga o njem imeli, če bi ... to dejstvo živeli kot domačin."<sup>19</sup>

Poglejmo si na tem mestu tri, v uvodu omenjene, sociološke šole in nekatere razlike med njimi, ki smo jih označili s skupnim pojmom šole interpretativne sociologije. Pri tem je treba opozoriti na to, da gre za poenostavljene, kratke opise zgolj nekaterih temeljnih postavk, pri čemer so razlike med avtorji znotraj posameznih smeri izpuščene oz. nejasno in nezadostno nakazane.

#### 2.3.1. Simbolični interakcionizem

Postavlja v središče svojih proučevanj interakcije med posamezniki. Te v simbolični komunikaciji gradijo pomene, ki kot taki niso dani vnaprej, temveč se oblikujejo, modificirajo znotraj interakcijskih položajev. Z interpretacijami in reinterpretacijami prihaja do opredelitev situacij, kar je podlaga delovanju (načrtovanju) posameznikov. V zvezi s tem se postavlja kot bistveno vprašanje, kako posamezniki izgrajujejo pomene oz. definicije. Zato interakcionisti v iskanju odgovora raziskujejo konstrukcije pomenov, analizirajo načine interpretacij posameznikov.

Interakcionisti so, skladno s slednjim, namenjali pozornost nastanku človekove samodefinitivne. G.H. Mead je v simbolični interakciji videl mehanizem nastajanja človeka kot družbenega bitja, njenega pomena ni dojemal zgolj kot pasivnega prenosa kulturnih dejstev (zahtev, norm) na posameznika.<sup>20</sup>

V zvezi s samoidentifikacijo izpostavlja interakcionizem pomen Drugega, kot izvora samodefinitivne: "... človek postavlja celoto svojih dejanj v razmerje do celote dejanj drugih", s tem "se vzpostavlja tudi

<sup>12</sup> Povz. po Haralambos, 1989

<sup>13</sup> Kerševan, 1992

<sup>14</sup> Kerševan, 1992

<sup>15</sup> Dolinar, 1991

<sup>16</sup> Andolšek, 1996

<sup>17</sup> Močnik, 1996

<sup>18</sup> Afrić, 1990

<sup>19</sup> Močnik, 1996

<sup>20</sup> Andolšek, 1996

razmeroma enoten in za vso skupnost veljaven svet družbenih pomenov dejanj.<sup>21</sup> Posameznik tako v svojem delovanju ni absolutno svoboden, s tem tudi njegovo delovanje ni povsem nepredvidljivo in odvisno od trenutnih razlag. Definiranje situacij in pripisovanje pomenov namreč ne poteka v nekem praznem prostoru, nasprotno, vezano je na določene družbene konvencije. "V večini položajev, v katerih ljudje vzajemno delujejo, obstaja vnaprejšnja jasna zavest o tem, kako ravnati in kako bodo postopali drugi"<sup>22</sup>. Ta zavest pa daje delovanju le smernice, kar pomeni, da je možno odstopanje in manevriranje. Torej ne gre za mehanično sledenje, temveč je znotraj teh smernic prostor za dogovarjanje, prilagajanje in interpretiranje.

Skladno s tem opisujejo interakcionisti vloge kot temelječe: na dogovarjanju in ne kot nespremenljive in enoznačne, jasno določene, določene z družbeno-strukturnim ozadjem in s tem z razporeditvijo moči.<sup>23</sup> Tako interakcionisti tudi iz skupnega, repetitivnega, torej standardiziranega obnašanja znotraj določenih situacij ne izključujejo pomena dogovarjanja, interpretiranja (izbiranja med definicijami), četudi priznavajo obstoj institucij kot najširšega okvirja medsebojnega delovanja.

Skratka, strukturno - institucionalna določenost oz. normativna določenost je v interakcionizmu zanemarljiva s poudarjanjem posameznika kot akterja, ki svobodno deluje na podlagi interpretacij pomenov.<sup>24</sup>

### 2.3.2. Fenomenološka sociologija

Rekli smo, da fenomenološko usmerjeni avtorji pritegnejo v središče ukvarjanja subjektivne percepcije. S tem se interes usmeri na raziskovanje vsakdanjega življenja in razumevanja t.i. "zdravega razuma".

V predstavitvi te sociološke šole se bomo naslonili na delo A. Schutza, kot najpomembnejšega zastopnika fenomenološkega stališča v sociologiji. Schutz je svojo teoretsko produkcijo naslonil na transcendentno fenomenologijo E. Husserla, Webrovo "razumevajočo sociologijo", Bergsonovo iracionalistično filozofijo in pragmatistično filozofijo J. Deweya. Vpliv na njegovo delo pa ima tudi sociološka interakcionistična šola.<sup>25</sup> Izhodišče Schutzovemu delu predstavlja Webrova koncepcija razumevajoče sociologije, ki jo je moč predstaviti z opredelitvijo: "Sociologija je znanost, ki želi interpretativno razumeti in na ta način vzročno pojasniti družbeno delovanje v njegovem poteku in učinkih."<sup>26</sup>

<sup>21</sup> Ule, 1992

<sup>22</sup> Blumer, po Haralambos, 1989

<sup>23</sup> Haralambos, 1986

<sup>24</sup> Haralambos, 1989

<sup>25</sup> Andolšek, 1996

<sup>26</sup> Weber, po Adam, 1996

Za razliko od Durkheima, ki ga zanima zunanja pojavnost in ki intepretacije posameznih akterjev opisuje predvsem kot moteče in neobjektivne, Schutz svoj temeljni interes usmeri k proučevanju človeškega življenjskega sveta, zanima ga, kako svet vidijo običajne osebe v t.i. "naravni drži". Schutz meni, da je vsakdanje življenje kot del celotnega življenjskega sveta za človeka v naravni drži najbolj pomembna in vzvišena realnost in je kot taka temelj vsem drugim realnostim, kot so svet sanj in fantazije, pa tudi svet znanosti.

Iz te postavke izhaja zahteva po drugačnem metodološkem pristopu, kot je tisti, značilen za pozitivizem, in zahteva po vključitvi subjektivne perspektive, torej po pojasnjevanju "predznanstvene - in za človeka v naravni drži - samorazumljive realnosti."<sup>27</sup> Ta realnost je tako za raziskovalca objekt opazovanja, proučevanja. Že sam pojem, ki smo ga uporabili, torej objekt opazovanja, vsebuje določeno distanciranje, oz. z drugimi besedami, opozarja na razkorak med opazovanjem, videnjem nekega laičnega akterja in raziskovalca.

Raziskovalec sicer v poskusu razumevanja zavzame naravno držo, ki pa jo je treba razlikovati od naravne drže vsakdanjih akterjev. Lahko rečemo, da laični akter življenje rutinizira in ga ne problematizira - razen seveda v primerih krize, ko je rutinsko reševanje onemogočeno in se pokaže potreba po določenih reinterpretacijah - za razliko od fenomenologa, ki se sicer spusti na raven, ki je blizu vsakdanjemu življenju, toda tematizira tisto, kar je vsakdanjim akterjem samoumevno, rutinsko in le redko predmet refleksije.<sup>28</sup>

Tipizacije, s pomočjo katerih ljudje organizirajo svoje delovanje in gradijo t.i. zdravorazumsko vednost, so fokus ukvarjanja, z drugimi besedami, gre za to, da se raziskovanje ne zaključi z opisom značilnosti, temveč poskuša razumeti proces nastanka le teh.

Iz navedenega izhaja zahteva po razločevanju med naravoslovnimi in duhovnimi vedami, saj dejstva v slednjih vedno zajemajo odnos med zunanjim, čutno zaznavnim, in notranjim, čutom nedostopnim. "Dejstva, podatki in dogodki, s katerimi ima naravoslovec opraviti, so samo dejstva ... znotraj opazovanega polja, to polje nima nobenega 'pomena' za molekule, atome in elektrone v njem ... Toda dejstva, dogodki in podatki, ki jih ima družboslovec na voljo, imajo povsem drugo strukturo. Njegovo polje opazovanja, socialni svet, v načelu ni nestrukturiran. Vsebuje poseben pomen/smisel in značilno strukturo za človeška bitja, ki živijo, mislijo in delajo v njem. Le ti so predselekcionalirali in preinterpretirali svet s serijo zdravorazumskih konstruktov..."<sup>29</sup>

Socialni svet je torej dojet in osmišljen s strani

<sup>27</sup> Schutz, Luckmann, po Adam, 1996

<sup>28</sup> Adam, 1996

<sup>29</sup> Schutz, po Adam, 1996, str. 44

akterjev: "... družboslovje proučuje pojave, katerih integralni in konstitutivni element je pomen, ki ga imajo ti pojavi za ljudi, ki so vanje dejavno vpleteni. Tega pomena ni mogoče razčlenjevati 'od zunaj' ...: ustrežna metoda je hermenevtična, taka, da rekonstruira "notranji pomen družbenih fenomenov ..."<sup>30</sup>

Zgrešenost objektivističnega pristopa vidi Schutz v tem, "da se družbena realiteta substituirala s fiktivnim svetom teoretskih pojmov in konstruktov, ki nimajo nobene smiselne zveze s pojmi in konstrukti akterjev v vsakdanjem svetu."<sup>31</sup>

Dilthey v zvezi s tem zapiše: "...naravo pojasnjujemo, se pravi vzročno razlagamo, duševno življenje pa razumemo."<sup>32</sup>

Videli smo, da fenomenološka sociologija usmerja svojo pozornost predvsem na intersubjektivno produkcijo življenjskega sveta. Ob tem pa poudarja tudi pomen akumulirane in institucionalizirane vednosti, vendar je ne razume kot socialno strukturo, kot je to značilno za klasična sociološka pojmovanja.

### 2.3.3. Etnometodologija

Izvor tega gledišča gre iskati v fenomenološki sociologiji, predvsem v Schutzovi teoretski produkciji. Pomembni pa so tudi vplivi angleške "filozofije vsakdanje govornice", s katero povezujejo ime J.L. Austina in Wittgensteinovo analitično filozofijo.<sup>33</sup> Izraz etnometodologija je moč poenostavljeno prevesti kot raziskovanje metod in postopkov, ki jih uporabljajo ljudje pri konstruiranju in razlaganju družbenega sveta, uvedel pa ga je H. Garfinkel.

Tako kot fenomenološka tudi novejša etnometodološka perspektiva, ki se uveljavi predvsem v ameriški sociologiji v drugi polovici šestdesetih let, postavlja v središče svojega proučevanja vsakdanji svet. Kljub temu pa ne gre postaviti enačaja med njima, saj se etnometodologija razlikuje tako od Schutzove fenomenološke kot tudi od interakcionistične perspektive.

Ena ključnih predpostavk etnometodologije je ta, da socialne resničnosti ni mogoče opazovati kot "objektivne" in statične, torej kot nekega zunanjega dejstva, ki bi obstajalo mimo posameznikov. Tako predstavniki te sociološke smeri zavračajo možnost obstoja objektivne socialne strukture. "Socialna realnost ni 'nekje tam', temveč jo sestavljajo brezkončne recipročne aktivnosti posameznikov, ki to realnost nenehno konstruirajo in rekonstruirajo."<sup>34</sup> Skratka, vse kar je, je konstrukcija, ki jo oblikujejo člani družbe.

Kot smo videli, interakcionizem ohranja pojem

vloge oz. priznava objektivnost obstoja le te, četudi je pojmovanje vloge bistveno drugačno kot pri funkcionalistih, kar kaže na to, da še priznavajo obstoj nekaterih elementov socialne strukture. Za razliko od interakcionistov kot tudi Schutzove fenomenološke sociologije, kjer ostaja vprašanje obstoja objektivnih družbenih struktur odprto in je predmet različnih interpretacij, etnometodologi zavračajo možnost obstoja objektivne družbene urejenosti, ki bi obstajala zunaj posameznika.<sup>35</sup> Z drugimi besedami, za etnometodologe družbeni pojavi obstajajo le, če laični člani dojemajo njihov obstoj. Iz česar sledi, da kolikor teh pojavov ne zaznavajo, le ti nanje ne delujejo.

Garfinkel dopušča možnost mnogoterih realnosti in zavrača Schutzovo postavko o različnosti položaja laičnega akterja in družbenega raziskovalca ter pojmuje oba kot člana. Pojem racionalnosti nadomesti s pojmom razločljivosti. Nalogo etnometodologije vidi v opisovanju metod in postopkov, s katerimi laični akterji razlagajo svet.

Kar je za pozitiviste "dejstvo", je za etnometodologe le rezultat interpretativnih postopkov in razlag članov družbe, ne pa objektivna stvarnost. Garfinkel opozori na kontekstualno določenost sodb posameznikov in s tem opozori na pomembnost analize pogovorov.

### 2.4. Značilnosti kvalitativne metodologije

S spreminjanjem postavk pozitivističnega pristopa ter uveljavljanjem novih pojmovanj, ki so se oblikovala znotraj interpretativne paradigme, se pokaže potreba po spremenjenem pristopu k predmetu ukvarjanja, torej po metodološkem premiku, katerega značilni elementi so bili v glavnem že nakazani. Preostane nam, da jih nekoliko bolj zgoščeno prikažemo v razmerju do pozitivističnega spoznavnega pristopa in se dotaknemo nekaterih značilnih metod zbiranja in obdelave podatkov ter tvorjenja teorije.

Pri tem se lahko naslonimo na prikaz E.G.Gube in Y.S.Lincolna<sup>36</sup>, ki govorita o konvencionalni in alternativni paradigmi, razlike med njima povzemata takole<sup>37</sup>:

1. Konvencionalna paradigma temelji na ontološki predpostavki o obstoju objektivne realnosti, neodvisne od človekove percepcije. Realnost je enovrstna, singularna, obstaja v naravi, deljiva je na dele, ki jih je mogoče raziskovati ločeno od celote, raziskovanje konvergira proti tej singularni realnosti. Po alternativni paradigmi je stvarnost mnogotera. Mnogovrstne realnosti so tvorbe ljudi kot akterjev, obstajajo samo v njihovih psihah, treba jih je

<sup>30</sup> Močnik, v Mauss, 1996, str. 270

<sup>31</sup> Schutz, po Adam, 1996, str.44

<sup>32</sup> Dolinar, 1991, str. 36

<sup>33</sup> Andolšek, 1996

<sup>34</sup> Caldarovič, 1990

<sup>35</sup> Andolšek, 1996

<sup>36</sup> Sagadin, 1991

<sup>37</sup> Posamezne dele v naslednjih petih točkah podčrtala avtorja.

raziskovati celovito, raziskovanje pa lahko le divergira - kolikor bolj in bolj pritegujemo akterje vanj.

2. Konvencionalna paradigma temelji na predpostavki, da je mogoče objektivno spoznavanje/spoznanje. V tem smislu gre pri konvencionalni paradigmi za neodvisen, pri alternativni pa za interaktiven odnos med raziskovalcem in predmetom njegovega ukvarjanja.

3. Konvencionalna paradigma teži k odkrivanju splošnih, torej od kontekstov neodvisnih zakonov. Po alternativni paradigmi pa je posebna pozornost namenjena kontekstu. Največ, kar lahko raziskovalec pričakuje, je niz (od časa in konteksta odvisnih) delovnih hipotez, ki so podlaga razumevanju posameznega enkratnega položaja.

4. Konvencionalna paradigma poudarja vzročno-posledične zveze med pojavi. Kot "idealno metodo" zato največkrat navajajo kontrolirani eksperiment. Po alternativni paradigmi je med vsemi elementi v nekem situacijskem kontekstu stalna interakcija. Dobiti je mogoče le vpogled v kompleksno dogajanje, določanje vzročno posledičnih zvez pa je pri tem vprašljivo. Nekoliko drugače bi lahko dejali, da gre pri prvi za odkrivanja splošno veljavnih zakonov, pri drugi pa bolj za opis določenega pojava.

5. Po konvencionalni paradigmi je raziskovanje vrednostno nevtralnno. Po alternativni paradigmi pa na raziskovanje vplivajo subjektivni elementi, tako s strani raziskovalca kot respondenta.

Če strnjeno povzamemo navedene razlike, lahko rečemo, da je za t.i. alternativni pristop odločilna zahteva po vključevanju subjektivnih perspektiv, v središče ukvarjanja so postavljeni pomeni, ki jih laični akterji pripisujejo dogodkom, pojavom... in proces oblikovanja le teh. Po navedenem se ta pristop razlikuje od tradicionalnega, scientističnega pristopa v izgrajevanju in vrednotenju spoznanj, ki verjame v znanstveno eksaktnost in objektivnost svojega postopka, iz katerega si je prizadeval izbrisati samostojno vlogo spoznavajočega kot možnega vira subjektivnih motenj.<sup>38</sup>

Dalje, ta pristop uporablja t.i. kvalitativne tehnike, ki nimajo statistične podlage, kot sta opazovanje in intervju (globinski, nestrukturiran oz. polstrukturiran, ki so lahko individualni ali skupinski). "Osnovno izkustveno gradivo tako predstavljajo besedni, atributivni opisi (zapisi pogovorov, pripovedi, biografije, avtobiografije, opisi primerov,...)"<sup>39</sup>

Opazovanje se povezuje s terenskim delom, torej vstopom v vsakdanji svet, s tem se seveda odpirajo različni problemi in dileme. Glede na različno vlogo raziskovalca ločimo opazovanje z udeležbo, kjer je raziskovalec dejavno udeležen v vsakdanjem življenju opazovane skupine, in opazovanje, kjer ostaja raziskovalec zgolj v vlogi opazovalca. Vprašanja, ki

se postavljajo v zvezi s tem načinom zbiranja podatkov so: vpliv (vnašanje sprememb) raziskovalca na raziskovano polje, s čimer je povezano tudi vprašanje distance med raziskovalcem in akterji raziskovanega polja ter seveda nekatera etična vprašanja. Kot posebej problematično gre v zvezi s tem načinom zbiranja empiričnega gradiva omeniti opazovanje, kjer ostaja identiteta raziskovalca prikrita.

Namesto neuresničljivega prizadevanja po odstranitvi vpliva raziskovalca, se postavlja zahteva po prepoznavanju, opisovanju in razlaganju le tega ter vključevanju teh ugotovitev v raziskovalna poročila. "Interpretova mnenja, sodbe in predsodki niso nekaj, česar bi se bilo v imenu objektivnosti nujno otresti, temveč so del zgodovinske realnosti in zato legitimne izhodiščne sestavine razumevanja; seveda pa se med procesom preverjajo in vključujejo v sprotne zasnutke smisla."<sup>40</sup>

Navkljub omenjenim in drugim dilemam, ki se seveda ne vežejo zgolj na opazovanje z udeležbo, temveč se postavljajo pred različne raziskovalne pristope, ostaja ta način zbiranja gradiva nenadomestljiv v primerih, ko skušamo zajeti subjektivne kategorije. Vidimo, da je raziskovalec pojmovan kot "ključni instrument" raziskovanja, ki neposredno spoznava socialno realnost. Poudarek je na razumevanju, ki ga W. Dilthey opredeljuje kot "spoznavanje notranje, t.j. psihične ali duhovne realnosti iz zunanjih čutno danih znakov ... gre za razumevanje druge individualnosti, ki se manifestira z zunanjimi izrazi duševnega življenja in duha."<sup>41</sup> Po Diltheyu le to poteka po divinacijski in komperativni metodi, "pri prvi se interpret zamisli v avtorjev notranji ustroj in poskuša neposredno dojeti njegove individualne značilnosti, pri drugi pa se jim približati z racionalno analizo in pritegovanjem podobnih individualnih pojavov."<sup>42</sup>

Raziskovanje se, v skladu z navedenim, osredotoča na probleme manjšega obsega. Za razliko od pozitivističnega pristopa, ki poudarja empirično-analitično raziskovanje, vezano kavzalno paradigmo, vnaprejšnje deduktivno postavljanje raziskovalnih hipotez in na kvantitativno metodologijo, je za interpretativni pristop značilna induktivna pot do hipotez in "teorij" ter kvalitativna metodologija. Kot že rečeno, v pozitivističnem modelu vnaprej postavljeni hipotezi sledi zbiranje podatkov za njeno preizkušanje, medtem ko v interpretativnem modelu ni vnaprejšnjega postavljanja hipotez, analiza podatkov in nastajanje teorije potekata namreč sočasno z zbiranjem podatkov.

"Po pojmovanju Glaserja, Straussa in Corbinove je kvalitativna analiza v bistvu ustvarjanje t.i. utemeljene (grounded) teorije. Gre za utemeljevanje teorije prav v dobesednem pomenu graditve teorije

<sup>38</sup> Dolinar, 1991

<sup>39</sup> Mesec, 1995

<sup>40</sup> Gadamer, po Dolinar, 1991, str. 47

<sup>41</sup> Dolinar, 1991, str. 35.

<sup>42</sup> Sagadin, 1991

iz temeljev, iz empiričnih podatkov, ki so v primeru kvalitativne analize kvalitativni. Govorimo torej o induktivnem oblikovanju teorij s postopnim abstrahiranjem pojmov iz zbranega izkustvenega gradiva. Omenjeni postopek vključuje tudi verifikacijo, saj vsak nov pojem in novo trditev preverjamo z nadaljnjimi primeri empiričnega gradiva. Postopka indukcije in dedukcije si neposredno sledita in se izmenjujeta v sorazmerno kratkih zaporedjih (sekvenčna analiza).<sup>43</sup> Skratka, proces vzorčenja in proces analize podatkov sta tesno povezana. Proces razvoja teorije se začne s prvimi zbranimi podatki; ko se teorija razvija, daje smernice za bolj osredotočeno vzorčenje in strukturirano zbiranje podatkov. Gre torej za proces nepretrganega medsebojnega vplivanja vzorčenja in z njim povezanega zbiranja podatkov, analize le teh, razvoja teorije in razvijanja načrta raziskave.<sup>44</sup>

## 2.5. Uporaba kvalitativne metodologije in pristopov

Iz dosedanjega pisanja je moč razbrati, da se mnenja avtorjev o uporabnosti in namembnosti kvalitativne metodologije deloma sistematično razlikujejo - kakor se razlikujejo tudi njihova temeljna spoznavno-teoretska stališča. Tako zasledimo paleto mnenj, od tega, da je pravo raziskovanje v družboslovju mogoče samo z uporabo kvalitativnih pristopov, preko mnenj, da se kvalitativna metodologija uporablja na način triangulacije, pa do mnenj, da so kvalitativni pristopi nekakšno pomožno metodološko sredstvo za doseganje manj diferenciranih ciljev, vendar tudi v tem primeru po merilih, ki tipično veljajo za pozitivistično metodologijo. V nadaljevanju na kratko povzemamo mnenja treh avtorjev o možnosti in dometih kvalitativnega raziskovanja.

Henwood in Nicolson ter Henwood in Pidgeon<sup>45</sup> menijo, da je najsplošnejša namembnost uporabe kvalitativne metodologije v identifikaciji posameznikove subjektivitete oziroma v tem, da se subjektivnost in posameznikova vpletenost v konkretni socio-kulturni diskurz pripoznata kot legitimna predmeta raziskovanja. Kvalitativni pristop je temeljno povezan s "produkcijo" pomena (ali smisla) ter s porajanjem teorij. Kvalitativne pristope namreč lahko razumemo kot obliko sistematičnega razvijanja teorije. Razvoj teorije naj bi obsegal nekaj temeljnih in hkrati uresničljivih korakov, kot so npr. razvijanje temeljnih taksonomij, osredotočeno razvijanje pojmov ter zaporedne sekvence interpretiranja (povezovanja podatkov, pojmov in njihovih povezav).

Dekleva<sup>46</sup> navaja, da je uporaba kvalitativne metodologije posebej utemeljena, kadar:

- o raziskovanem pojavu še ne vemo dovolj in ga želimo predvsem "provizorično", pilotsko spoznavati. Tu je cilj raziskovanja najprej eksploracija in nato deskripcija (nismo pa še sposobni pojava razlagati, oz. iskati vzrokov in dokazovati vzročne povezanosti);
  - je pojav že delno raziskan, želimo pa graditi t.i. bazično teorijo;
  - se hočemo približati doživljanju raziskovanih ljudi in raziskati, kako sami razumejo sebe in svoj svet;
  - želimo raziskovati "velike" in kompleksne celote na način, da nas bolj zanimajo njihove celostne značilnosti, ne pa njihovi posamezni vidiki (ki smo jih morda edine sposobni dobro operacionalizirati in objektivizirati);
  - raziskujemo dinamične življenjske, spontane procese (za razliko od eksperimenta, kjer sploh ne pustimo, da bi se stvari drugače dogajale, kot smo predvideli) in nas pri tem zanimajo bolj procesi (dinamika, prelomnice, spremembe) kot pa statične značilnosti ali končne posledice;
  - raziskujemo enkratne pojave (ideosinkratični vidik v nasprotju z nomotehničnim) oz. pojave, pri katerih nas zanima prav njihova enkratnost, ne pa tisto, po katerem so podobni vsem ostalim pojavom;
  - raziskujemo življenjske pojave skozi lastno akcijo ali skozi akcijo objektov (ljudi, ki so aktivni), ki pa se skozi akcijo (akcijsko raziskovanje) ali skozi čas (zgodovinsko raziskovanje) sami spreminjajo.
- Bolj praktično in na konkretno uporabno področje (evalviranja) je usmerjen Pattonov seznam odgovorov na vprašanje, "kdaj uporabljati kvalitativno metodologijo"<sup>47</sup> (v evalvaciji). Uporabljali naj bi jo, kadar želimo:
- procesno evalvirati programe,
  - evalvirati rezultate individualiziranih programov,
  - analizirati posamezne primere,
  - evalvirati stopnjo in vsebino implementacije programskih načrtov,
  - opisati raznolikost oz. heterogenost med posameznimi enotami (programskih lokacij, itd),
  - formativno evalvirati programe,
  - evalvirati kakovost dosežkov programov,
  - uporabljati metode, ki se na nemoteč način vklaplajo v stvarne življenjske položaje,
  - evalvirati uveljavljanja zakonodajnih sprememb, ki zahtevajo razvoj novih služb,
  - za personaliziranje evalvativnih dejavnosti,
  - za "odzivno" ali "prijazno" evalvacijo,
  - za evalviranje situacij, ki nimajo vnaprej predpisanih meril vrednotenja,

<sup>43</sup> Mesec, interno gradivo "Dan na psihiatriji"

<sup>44</sup> Sagadin, 1991

<sup>45</sup> Henwood in Nicolson, 1995; Henwood in Pidgeon, 1995

<sup>46</sup> Dekleva, 1996

<sup>47</sup> Patton, 1987

- ko nimamo na voljo preverjenih kvantitativnih metodoloških instrumentov,
- za namene eksploracije in za preverjanje "evalvabilnosti" določenih situacij,
- za poglobitev evalvacij ter za evalviranje, ki naj upošteva "človeški smisel" dejavnosti,
- za prekinitve rutinskih postopkov in za generiranje novih vpogledov v evalvacijske študije,
- za oblikovanje t.i. "bazične" teorije.

### 3. Uporaba kvalitativnega raziskovalnega pristopa na področju drog

#### 3.1. Vzorec 16 kvalitativnih raziskav, ki smo jih vključili v analizo

Namen tega poglavja je prikazati specifične možnosti oziroma prakso uporabe kvalitativnih pristopov na področju raziskovanja problematike uporabe drog. V vzorec smo zajeli 16 raziskovalnih nalog oziroma krajših poročil o njih. Merila za izbor teh 16 poročil niso bila formalno opredeljena; dejansko je šlo za avtorjema dostopna poročila oziroma takšna, ki sva jih ocenila kot kvalitativno usmerjena in sva jih pri svojem delu in razmišljanju že uporabljala. Izbor poročil je bil torej zelo subjektiven. Ta poročila so:

- A.Decker, S.H. in Winkle, B.V.: "Slinging dope": The role of gangs and gang members in drug sales. *Justice quarterly*, 11/1994, št. 4, s. 583-604.
- B.Moore, L.D. in Wengeer, L.D.: The social context of needle exchange and user self-organization in San Francisco: Possibilities and pitfalls. *The Journal of drug issues*, 25/1995, št. 3, s. 583-598.
- C.Broadhead, R.S. in drugi: Drug users versus outreach workers in combating aids: Preliminary results of a peer-driven intervention. *The journal of drug issues*, 25/1995, št. 3, s. 531-564.
- D.Power, R. in drugi: Drug user networks, coping strategies, and HIV prevention in the community. *The journal of drug issues*, 25/1995, št. 3, s. 565-581.
- E.Grund, J.-P. G. in drugi: Rituals of regulation: Controlled and uncontrolled drug use in natural settings. *Tipkopis b.d.*
- F.Karen, A.J.: "Ice is strong enough for a man but made for a woman". *Crime, Law and social change*, 22/1995, s. 269-289.
- G.Parker, H.: Young adult offenders, alcohol and criminological cul-de-sac. *British journal of criminology*, 36/1996, št. 2, s. 282-300.
- H.Janssen, O. in Swierstra, K.: On defining 'hard core addicts'. *Contents of the typology. Young Dutch heroin users in the eighties: divergence in pattern.* (Trije tipkopisi.) *Institute of criminology, Groningen* 1983.
- I.Gaiser, W. in Mueller, H.U.: The importance of peer groups in different regional contexts and biographical stages. *Tipkopis b.d.*
- J.Coffield, F. in Gofton, L.: Mladi in droge. *Mreža drog*, 2/1994, št. 3, s. 48-86.
- K.Glassner, B. in Loughlin, J.: *Drugs in adolescent worlds.* Macmillan, London 1987.
- L.Kožuh, B.: Akcijsko raziskovanje razvoja mreže preventivnih dejavnosti na področju uporabe in zlorabe drog - socialni eksperiment v Porotoružu. V: Dekleva, B. in Kožuh, B.: *Razvoj modela preventivno - izobraževalnih dejavnosti v zvezi s problemi zlorabe drog ter AIDS v Ljubljani ter raziskava njegove uspešnosti.* Društvo za razvijanje preventivnega in prostovoljnega dela, Ljubljana, 1993.
- M.Flaker, V. in drugi: *Droge in nasilje.* Fazno raziskovalno poročilo. Mirovni inštitut, Ljubljana, 1993.
- N.Hagedorn, J.M.: Neighbourhoods, markets and gang drug organization. *Journal of research in crime and delinquency*, 31/1994, št. 3, s. 264-294.
- O.Klee, H. in Reid, P.: Amphetamine misusing groups: A feasibility study of the use of peer group leadres for drug prevention work among their associates. *Home office, London* 1995.
- P.Noimal, D. in drugi: Deskriptivna epidemiologija skupine "cestnih" intravenskih uživalcev drog v ljubljanski in naselski regiji v letu 1991. *Zdravstveno varstvo, Ljubljana, 1993; 32, str. 161-164.*

Poročila se po nekaterih svojih lastnostih močno razlikujejo:

- tri raziskave so slovenske (L, M in P), ostale so tuje (največkrat ameriške ali angleške);
- štiri so objavljene v obliki knjige oz. monografije (J, K, L in M; J je objavljena v slovenskem prevodu v reviji; L in M predstavljata nepublicirano poročilo o raziskavi), ostale pa so bile objavljene kot članki v revijah ali pa obstajajo kot tipkopisi brez popolnih bibliografskih podatkov;
- nekateri viri so predvsem poročila o določenem raziskovanju, drugi pa so bližje obliki preglednega članka, ki sicer izhaja ali se navezuje na določeno raziskovanje, vendar vključuje še pregled drugih člankov ali virov. Takšni članki so nekajkrat le v zelo skromni meri navajali bolj specifične metodološke značilnosti raziskovanja;
- raziskave se ukvarjajo večinoma z uporabniki ali preprodajalci nedovoljenih drog, razen raziskave G, ki se ukvarja predvsem z alkoholom in I, ki se drog dotika le obrobno. Nekatere raziskave so usmerjene specifično in poudarjeno "mladinsko", npr. I, J, K in L;
- večina raziskav se je ukvarjala z uporabniki predvsem drog, nekaj (B, C in L) pa se jih je v enaki meri ukvarjalo tudi s strokovnjaki.

#### TABELA 1



Raziskava	Namen raziskave oz. raziskovalna vprašanja	Trajanje zbiranja podatkov	Metoda zbiranja podatkov	Raziskovalci-zbiralci podatkov:	Vzorčenje	Metode obdelave oz. uporabe podatkov	Numerus
A.	Specifično vprašanje o vedenju Opis organizacije dejavnosti Opis doživljanja - "razumeti njihovo perspektivo"	3 leta	Terenski polstrukturirani intervju Opazovanje	Bivši prestopniki preprodajalci	Snežna kepa	Razvrščanje in štetje Povzetki razgovorov kot ilustracija interpretacij	99 članov gangov, ki preprodajajo droge
B.	Opis socialnega okolja Opis časovnega razvoja dejavnosti Opis doživljanja	3 leta	Opazovanje z udeležbo	Prostovoljci v terenskem delu	Kvotno	Postopki tvorbe bazične teorije Povzetki razgovorov kot ilustracija interpretacij	10 uporabnikov in 10 delavcev
C.	Opis programske strukture Evalvirati uspešnost programa Primerjava uspešnosti alternativnih programov Opis dinamike v programih in v socialnem kontekstu	8 mesecev	ni pojasnjeno	ni pojasnjeno	ni pojasnjeno	Povzetki razgovorov kot ilustracija interpretacij Kombinacija s kvantitativno metodo	197 delavcev
D.	Opis vedenja in življenjskih stilov Opis socialnih mrež	2 leti	Opazovanje z udeležbo Polstrukturirani intervju	Bivši uporabniki (samostojno in kot "vodilci" profesionalcev	"Oportunistično" vzorčenje in snežna kepa	Postopki tvorbe bazične teorije Študija primera Povzetki razgovorov kot ilustracija interpretacij	100 uporabnikov iz treh lokacij
E.	Opis vsakodnevnega življenja v mikro socialnem okolju Raziskati stopnjo in načine socialne/individualne kontrole uporabe drog	ni znano	Opazovanje z udeležbo Neformalni intervju	Uporabniki kot sodelavci Terenski delavci	Vzorčenje različnih kontekstov in različne metode vzorčenja oseb Eksperimentiranje z novimi metodami iskanja primerov Randomizirana metoda snežne kepe	Povzetki razgovorov kot ilustracija interpretacij Prikaz razvite bazične teorije	ni omenjeno

Raziskava	Namen raziskave oz. raziskovalna vprašanja	Trajanje zbiranja podatkov	Metoda zbiranja podatkov	Raziskovalci-zbiralci podatkov	Vzorčenje	Metode obdelave oz. uporabe podatkov	Numerus
F.	Opis kulturnega okolja in spolno vezanih psihosocialnih struktur uporabnikov, opis njegovega vedenja in osebnosti	ni znano	Fokusirani skupinski intervjuji Razgovori s predstavniki skupnostnih organizacij Globinski individualni intervju Vprašalnik (kvantitativni) Opazovanje z udeležbo	Za ciljno skupino kulturno in etnično občutljivi ljudje (bivši uporabniki ali znanci na sceni)	Verižne napolitve	Povzetki razgovorov kot ilustracija interpretacij Štetje in frekvenčne strukture	po 150 uporabnikov iz treh socialnih kontekstov
G.	Izvesti primerjalno metodološko študijo o vplivu uporabljene metodologije in okoliščin zbiranja podatkov na rezultate Opisati vedenje in doživljanje uporabnikov (motivacijske navedbe)	ni znano	Polstrukturiran intervju Vprašalnik	Poklicni raziskovalci	Iskanje primerov v dokumentaciji ustanove	Štetje Povzetki razgovorov kot ilustracij interpretacij	52 uporabnikov
H.	Izdelati tipologijo uporabnikov glede na značilnosti njihovih biografij (specifičnih osebnostno-socialno-kulturnih vzorcev)	ni znano	Konstruirane biografije na podlagi odprtih razgovorov in teoretskih predpostavk	Poklicni raziskovalci	ni znano	Prikazana vsebina tipologije - surovi podatki niso prikazani	ni znano
I.	Opisati pomen vrstniških skupin v okviru različnih socialno kulturnih kontekstov/struktur	10 let	Longitudinalno spremljanje Standardizirani intervjuji Skupinski intervjuji Reprezentativno anketiranje Intervjuji z izvedenci Poštna anketa Individualni biografski intervjuji	Poklicni raziskovalci	Reprezentativno in kvotno vzorčenje (različni vzorci)	Prikaz tipologije s povzetki razgovorov kot ilustracijami interpretacij	ni znano

Raziskava	Namen raziskave oz. raziskovalna vprašanja	Trajanje zbiranja podatkov	Metoda zbiranja podatkov	Raziskovalci-zbiralci podatkov:	Vzorčenje	Metode obdelave oz. uporabe podatkov	Numerus
J.	Opisati doživljanje in samorazumevanje uporabnikov v socio-političnem kontekstu	ni znano	Diskusijske skupine	Poklicni raziskovalci	Kvotno vzorčenje	Prikaz tipologije motivacijskih (ali doživljajskih) vzorcev s povzetki razgovorov kot ilustracij interpretacij	12 skupin mladostnikov
K.	Spoznati in opisati vsakodnevni življenski svet mladostnikov in opisati vlogo drog v njem Izdelava tipologije	več let	Opazovnje z udeležbo Globinski intervjuji Kvantitativni vprašalniki	Terenski delavci (študentje)	Ena skupina kvotno, druga naključno iz populacije izbrane institucije	Prikaz teorije z uporabo povzetcov razgovorov kot ilustracij interpretacij Razlaga tipologije	100 mladostnikov
L.	Akcijski cilji Opis poteka dejavnosti Razviti model prezentacije in preizkusiti potenciale socialne mreže	4 dni, v širšem smislu 2 meseca	Opazovanje z udeležbo Skupinske dejavnosti Analiza izdelkov Evalvacijska anketa	Poklicni raziskovalci	Samolzbira	Povzetki razgovorov kot ilustracija interpretacij	15 srednješolcev in 15 strokovnih delavcev
M.	Analiza biografij (karier) in življenskih stilov uporabnikov Razvijati oblike pomoči Evalvirati delovanje institucij	ni znano	Akcijsko raziskovanje Opazovanje z udeležbo Nestrukturirani intervju	Poklicni raziskovalci in osebe "blizu sceni"	Terensko (kvotno) vzorčenje	Opis bazične teorije z uporabo povzetcov razgovorov kot ilustracij inerpretacij	ni znano
N.	Opisati delovanje socialne mreže (skupine) v različnih socialnih kontekstih	10 let	Opazovanje z udeležbo v okviru terenskega dela in akcijskega raziskovanja Poglobljeni intervjuji	Terenski delavci in poklicni raziskovalci	Terensko (kvotno) vzorčenje	Študije primerov z uporabo povzetcov razgovorov kot ilustracij opisov in interpretacij	53 članov ganga
O.	Identificirati vrtniške vodje Spoznati strukturo skupin Ugotoviti, ali bi bil izvedljiv specifičen program vrstniškega usposabljanja	ni znano	Polstrukturirani intervjuji v okviru terenskega dela	Poklicni raziskovalci	Terensko (kvotno) vzorčenje	Študije primerov z uporabo povzetcov razgovorov kot ilustracij opisov in interpretacij	53 članov gangov
P.	Odkriti uporabnike in zbrati njihove demografske podatke Ugotoviti in opisati njihovo vedenje Spoznati možnosti razvoja dejavnosti	3 mesece	Opazovanje z udeležbo Anketa	Študentje in uporabniki	Snežna kepa	Štetje in osnovne kvantitativne obdelave	94 uporabnikov

### 3.2. Način meta-analize 16-ih raziskovalnih poročil

Vsakega od izbranih 16-ih virov smo pregledali in si izpisali naslednje metodološke značilnosti raziskav:

- namen raziskave oziroma najbolj izpostavljena raziskovalna vprašanja;
- metode zbiranja podatkov;
- trajanje zbiranja podatkov;
- kdo so bili raziskovalci oziroma osebe, ki so podatke zbirale;
- uporabljeni način vzorčenja;
- metode obdelave oziroma uporabe/prikaza podatkov;
- numerus - število zajetih/raziskovanih oseb.

Te značilnosti smo - kjer se je le dalo - s čim manj spremenjenimi izrazi neposredno pouzemali iz izvornih raziskovalnih poročil, kjer pa značilnosti niso bile eksplicitno omenjene, smo jih poimenovali sami. Značilnosti smo nato razvrščali v tabele, pri čemer smo njihove kategorije tvorili tako, da bi v čim večji meri odražale specifičnost oziroma različnosti kvalitativnega pristopa od kvantitativnega.

Tabela 1 kaže, kako smo 16-im raziskovalnim poročilom pripisali sedem zgoraj omenjenih metodoloških značilnosti.

### 3.3. Značilnosti obravnavanih raziskav

Obravnavanih 16 raziskav kaže precejšnjo raznolikost, vendar je mogoče zaznati tudi pomembno opazno mero skupnih značilnosti. Tabela 2 kaže namene raziskovanja 16-ih raziskav. Glede namena so si vse raziskave v nečem podobne: raziskati so želele subjektivno stvarnost izbranega vzorca ljudi. V nekaterih raziskavah je bil sicer ta namen podrejen nekemu drugemu specifičnemu namenu, npr. ugotavljanju pogostosti prav določenega vedenja (npr. rizičnega, ali z določeno teoretsko razlago povezanega vedenja;

npr. raziskavi A in P). V drugih raziskavah pa je bil cilj spoznati specifične, "njihove", perspektive uporabnikov, oziroma sploh utemeljiti in dokazati dejstvo, da imajo uporabniki poseben, svoj, drugačen pogled. Takšne so bile npr. - pretežno "mladinsko" usmerjene - raziskave J, K in L.

Drugi najpogostejši in - tako kot pri prej omenjenem namenu - skorajda obvezni cilj raziskav je bil: opisati socialne razmere raziskovanih oseb in njihovo vedenje. Poudarki v opisovanju razmer so bili včasih posvečeni širšemu, socio-političnemu in (sub)kulturnemu diskurzu, včasih pa ožjemu okolju, npr. skupinam in neposrednim socialnim mrežam uporabnikov. Primer slednjega je raziskava O, ki z metodo študije primera posamično obravnava šest skupin uporabnikov amfetaminov.

Na naslednjem mestu po pogostosti so bili akcijski nameni raziskav. Šlo je za poskuse razvijanja novih dejavnosti. Tovrstne raziskave so praviloma posvečale veliko prostora opisu programov ali dejavnosti, časovni in socialni dinamiki njihovega uveljavljanja, vse to pa spet pogosto ob hkratnem opisovanju subjektivnih pogledov udeleženi oseb in socialnega konteksta. S tem namenom raziskovanja se je včasih povezoval še namen evalvacije teh istih programov ali pa drugih ustanov iz konteksta dejavnosti.

Tabela 3 kaže uporabljene metode zbiranja podatkov. Na prvem mestu je opazovanje z udeležbo; to je bilo po našem mnenju navzoče v vseh raziskavah, vendar smo v tabeli prikazali le število tistih raziskav, ki so to metodo izrecno omenile. Ta metoda se praviloma dopolnjuje z metodo razgovora; le to so opisovali kot "pol", "ne" ali "delno" strukturirano, včasih pa kot "prosto" ali "neformalno". Intervjuji so pogosto potekali dalj časa in bili "poglobljeni" ali "globinski", kar pomeni, da so posegali v razmeroma osebna vprašanja in so zahtevali precejšnjo mero zaupanja. Vsi ti izrazi pomenijo, da so raziskovalci imeli v mislih pomembna vprašanja, na katera naj bi poskušali dobiti

Tabela 2: Nameni raziskovanja v 16 obravnavanih raziskavah

Namen raziskovanja oz. specifično raziskovalno vprašanje:	Pogostost:
Spoznati vedenje in življenjski stil raziskovanih oseb	9
Opis doživljanja subjektivnih pogledov, "njihove perspektive"	6
Opis okoliščin (političnih, kulturnih,...)	6
Opis (mikro) socialnih mrež ali skupin (npr. gangli)	5
Akcijski cilji (razviti metodo, dejavnost, program, socialno mrežo,...)	4
Opis programske strukture, organizacije dejavnosti, časovnega poteka in dinamike izvajanja projekta	4
Evalviranje uspešnosti programa ali vloge institucij	3
Ugotovitev demografskih podatkov v izbrani skupini	2
Metodološki nameni (preveriti uporabnost metode raziskovanja)	1

odgovore, vendar so te odgovore iskali v nevezanih pogovorih, ki so jih začeli v praviloma zelo odprtih okoliščinah. Te okoliščine so lahko samo včasih pripravili sami, pogosto pa so morali čakati na to, da se se pokazale prave razmere, da se je razvilo pravo zaupanje, da so bili ob pravem času navzoči pravi ljudje itd., da so se ustrezni pogovori lahko začeli. Tako v eni od raziskav (A) avtorji omenjajo, da so se včasih morali do desetkrat srečati s katerim od izpraševancev, da so lahko z njim začeli razgovor. Včasih pa so potrebovali po več mesecev, da so sploh našli naslednje "zveze", ki so jih pripeljale do novih respondentov.

Mnoge od raziskav so bile v nekem smislu longitudinalne; to pomeni, da so dalj časa sledile istim ljudem in o njih zbirale podatke. V tem smislu je bilo zbiranje podatkov velikokrat umeščeno v longitudinalne metodološke načrte. Vendar pa samo v eni od raziskav (I) - in še to v takšni, ki se ni ukvarjala izključno z drogami - avtorji omenjajo, da je bila zastavljena sistematično in dolgoročno kot longitudinalna. Pri večini drugih raziskav, ki so se ukvarjale z dolgotrajnimi uporabniki nedovoljenih drog, pa bi se najverjetneje pokazalo ogromno težav, če bi želeli uporabnikom slediti daljši čas.

Tabela 3: Uporabljene metode zbiranja podatkov v 16-ih raziskavah

Uporabljene metode zbiranja podatkov:	Pogostost:
Opazovanje z udeležbo	8
Opazovanje brez udeležbe	1
Odprti, polstrukturirani, neformalni, nestrukturirani intervju	6
Globinski, poglobljeni intervju	3
Skupinski intervju (skupinske diskusije, fokusirani skupinski intervju)	3
Intervju z eksperti oz. intervju s predstavniki institucij v skupnosti	2
Standardizirani intervju	2
Vprašalnik/anketa, namenjena kvantitativni obdelavi	5
Skupinska dejavnost in analiza izdelkov skupine	1
Neznano	1

Na drugem mestu po pogostosti uporabe najdemo bolj strukturirane metode opazovanja, ki so primernejše za kvantitativno obdelavo. To so bili standardizirani razgovori tem in različne ankete in vprašalniki. Te so uporabljali v približno tretjini raziskav. V njihovih poročilih zato najdemo tudi rezultate in ugotovitve, ki so plod zahtevnejših kvantitativnih obdelav.

Tabela 4 kaže, kdo so bili neposredni izvajalci zbiranja podatkov. Najpogostejša skupina so bili poklicni raziskovalci, vendar pa jih v skupnem številu "presegajo" nepoklicni raziskovalci. To so bili uporabniki sami (praviloma posebej usposobljeni), terenski delavci in študentje. Iz poročil o raziskavah pogosto ni jasno razvidno, ali niso bili morda tudi terenski delavci sami nekdanji uporabniki, ali pa vsaj

Tabela 4: Kdo so bili raziskovalci oz. zbiralci podatkov

Kdo so bili raziskovalci oz. zbiralci podatkov:	Pogostost:
Poklicni raziskovalci	9
Uporabniki (sedanji ali nekdanji) in druge osebe "iz scene"	5
Terenski delavci	4
Študentje	2
Ni znano	1

nekakšni "sceni uporabnikov bližnji ljudje". To isto pa velja seveda tudi za skupino poklicnih raziskovalcev, med katerimi je bilo domnevno opazno število nekdanjih ali sedanjih uporabnikov.

okrat hkrati pomenila tudi to, kako so bili podatki uporabljeni oziroma prikazani. Najbolj pogosta oblika uporabe podatkov je bilo dobesedno navajanje povzetkov (delov) zapisanih razgovorov kot ilustracija

Tabela 5: Uporabljene vrste vzorčenja v obravnavanih 16-ih raziskavah

Uporabljene vrste vzorčenja:	Pogostost:
Kvotno, oportunistično	8
Snežna kepa, verižna napotitev	6
Reprezentativno/naključno	2
V vzorcu so osebe, ki jih obravnava določena ustanova	2
Študije iskanja primerov (?)	1
Samolzbira	1
Ni znano	2

Tabela 5 kaže uporabljene metode vzorčenja. Kljub dejstvu, da v tabeli najdemo šest različnih omenjenih metod vzorčenja, se ne moremo izogniti občutku, da gre v bistvu le za dve obliki vzorčenja: na eni strani za naključno/reprezentativno, ki je bilo (deloma) uporabljeno v dveh primerih, in na drugi strani za vzorčenje, ki ga ena od raziskav (D) imenuje "oportunistično", druga (E) pa ga opisuje kot "vzorčenje različnih kontekstov z eksperimentalno uporabo različnih novih metod vzorčenja in iskanja primerov". Zdi se, da je šlo v večini raziskav za to, da so raziskovalci na terenu morali kakorkoli najti ustrezne osebe. Pri tem so si velikokrat pomagali s tistimi, ki so jih že sami osebno poznali ali pa so jih spoznavali v času svoje udeležbe in dejavnosti na terenu. Ti ljudje so jih nato napotili k drugim ljudem, ali pa te druge ljudi k raziskovalcem. To so poimenovali metodo snežne kepe ali verižne napotitve. Presenetilo nas je, kako malo je bilo v raziskovalnih poročilih informacij o konkretnih pogojih in rezultatih vzorčenja, oziroma kako malo

določenih raziskovalčevih posplošitev, tez in interpretacij, opisnih ali vzročnih. Tak način uporabe podatkov je bil v veliko primerih edini način izrecnega in bralcu razvidnega povezovanja (neposredne) empirije in (raziskovalčevih) ugotovitev. Čeprav je večina raziskav prav očitno sledila metodologiji oblikovanja t.i. bazične teorije (angl. "grounded theory"<sup>48</sup> po Straussu in Corbinovi) pa je le tretjina raziskovalnih poročil to tudi izrecno omenila. V vseh teh raziskovalnih poročilih so prikazani zgolj rezultati - torej induktivna teorija, kakor jo razume in predstavi raziskovalec, bralcu pa niso na voljo informacije o vmesnih fazah oblikovanja teorije oziroma o vseh značilnostih kodiranja, poimenovanja, združevanja enot, itd. Razlog za to je bil med drugim tudi ta, da v objavah v obliki člankov ni bilo na voljo dovolj prostora.

Manj pogost način obdelave podatkov je bilo kategoriziranje podatkov in njihovo štetje (malokrat še z dodanimi izračunanimi strukturnimi deleži). Kar štirikrat pa je bil eden temeljnih ciljev naloge

Tabela 6: Metode obdelave oz. način uporabe podatkov v 16 obravnavanih raziskavah

Metode obdelave	Pogostost:
Uporaba povzetkov ilustracij interpretacij	14
Postopki oblikovanja bazične teorije ( eksplicitno omenjeni)	5
Razvrščanje in štetje	4
Prikaz vsebine izdelanih tipologij (kategorij) brez štetja	4
Študije primerov (opisi kronologije razvoja ali strukturnih ravni)	2
Vzporedna uporaba bolj zapletenih kvantitativnih postopkov obdelave	2

je mogoče zatrdno vedeti o vplivu načina vzorčenja na rezultate.

Oblike obdelave zbranih podatkov so prikazane v tabeli 6. Informacija o obdelavi podatkov je velik-

<sup>48</sup> Mesec (1995) predlaga kot prevod tega izraza bodisi "induktivna teorija" ali "teorija v nastajanju".

oblikovanje tipologije. Poročila so te tipologije prikazala tako, da so obsežno opisovala in komentirala vsebino njihovih kategorij, vendar pri tem sploh niso omenjala števila oseb, ki naj bi sodile v te kategorije. Zdi se, da je oblikovanje tipologij imelo bolj konceptualne (pojmotvorne) namene kot pa le ugotoviti, koliko takšnih ali drugačnih pojavov (oseb, vedenj, utemeljitev motivacije, itd) resnično obstaja. Le dve raziskavi sta uporabili tudi bolj zapletene kvantitativne metodološke postopke, kot sta štetje in izračunavanje deležev. Dve od poročil pa sta v polni meri uporabili metodo študije primera. V obeh primerih je šlo za študijo skupine oz. socialne mreže, ki so jo raziskovalci opisali "v globino in širino". V tretji raziskavi (ki pa je nismo vključili v ta prikaz, ker v njej skorajda ni bilo omenjenih metodoloških značilnosti<sup>49</sup>) pa so bile enote študije primerov posamezne skupnosti oziroma cela mesta.

subjektivnih in objektivnih okoliščin uporabnikov drog. Temeljni namen nekaterih raziskav je bil razviti določene preprečevalne, izobraževalne ali terapevtske dejavnosti za uporabnike drog. Njihovi poglavitni nameni pri uporabi kvalitativne metodologije so bili predvsem v tem, da:

- dosežejo težko dosegljive skupine ljudi in težko dosegljive socialne razmere,
- preko spoznavanja dojemanj in življenjske situacije uporabnikov razvijajo take oblike intervencij, ki bodo za uporabnike sprejemljive, ter da
- v stiku z uporabniki te intervencije evalvirajo.

Lahko bi rekli, da je bila uporaba kvalitativne metodologije tu predvsem instrumentalno-operativna, da je pomenila nekakšen podaljšek bolj konvencionalnih vzgojno-izobraževalno-terapevtskih ukrepov bolj skrite in oddaljene prostore, oziroma nekakšno "terensko roko" medicinsko-epidemiološkega modela.

Tabela 7: Velikost vzorca: število raziskovanih (opazovanih) oseb v 16-ih obravnavanih raziskavah

Velikost vzorca: število raziskovanih (opazovanih) oseb:	Pogostost:
od 30	3
od 30 do 100	5
nad 100	4
ni znano	4

Tabela 7 kaže velikost raziskovanih vzorcev. Trinajst od 16 raziskav, ki so ta podatek sploh navedle, je raziskovalo od 20 do 450 oseb. Večina raziskav se je ukvarjala z do 100 osebami. Povprečna velikost<sup>50</sup> vzorca pa je znašala 113 oseb.

### 3.3. Uporabnost kvalitativne metodologije na področju raziskovanja drog

V prvem delu tega prispevka smo ugotovili<sup>51</sup>, da je najsplošnejša namembnost kvalitativne metodologije v identifikaciji posameznikovih subjektivitet oziroma v tem, da se subjektivnost in posameznikova vpletenost v konkretni socio-kulturni kontekst pripoznata kot legitimna predmeta raziskovanja. To temeljno značilnost približevanja subjektivnim in kontekstualiziranim dojemanjem ljudi (največkrat uporabnikov drog) smo našli tudi v analiziranih 16 raziskovalnih poročilih.

Ob tej novo odkriti in kontekstualizirani subjektivnosti pa se zastavlja vprašanje njene "uporabe" oziroma vprašanje uporabe rezultatov kvalitativnega raziskovanja. Obravnavanih 16 raziskav zarisuje širok spekter "uporabe" rezultatov, ki prinašajo opise

Temeljni (uporabni) namen tovrstnih raziskav je bil spoznati stvarnost uporabnikov do te mere, da bi lahko oblikovali intervencije, ki bi v čim večji meri dosegale že vnaprej predpostavljene cilje.

Druga skrajnost "uporabe" z raziskovanjem odkrite subjektivnosti uporabnikov je bila bolj blizu drugemu namenu kvalitativnega raziskovanja, ki je temeljno povezano s "produkcijo" pomena (ali smisla) ter s porajanjem teorij<sup>52</sup>. Tu ne gre za deduktivno prenašanje pomena "od zgoraj", temveč za induktivno raziskovanje pomenov in njihovih interakcij v - domnevno - zelo heterogenih življenjskih položajih, ki se velikokrat izmikajo enotnim shemam in konvencionalnim "pred-koncepcijam". Z upoštevanjem tega vidika lahko vstop raziskovalca na teren pomeni priložnost za kritično soočenje omenjenih ustaljenih pojmovanj in predstav z raznoliko stvarnostjo uporabnikov iz različnih socialnih okolij.

V tem soočenju lahko postanejo predpostavke, ki so bile izhodišče raziskovanja, same predmet ukvarjanja. Ne gre več toliko za potrditev njihove ustreznosti, temveč predvsem za odkrivanje ozadja njihovega nastanka in razlogov njihovega vztrajanja. Začetki tovrstnega raziskovanja na področju drog segajo v petdeseta leta. Pogosto je navajana raziskava H. Beckerja iz leta 1953, v kateri avtor opozori na to, da odzivi posameznikov na določeno snov (v primeru njegove raziskave je to marihuana)

<sup>49</sup> Chaiken, 1993

<sup>50</sup> Z izračunavanjem povprečja velikosti vzorcev tako različnih raziskav smo se seveda izneverili tradiciji kvalitativnega raziskovanja.

<sup>51</sup> Glej poglavje 2.4. in opombo 45

<sup>52</sup> Glej poglavje 4.3. in opombo 44.

niso zgolj rezultat učinkovanja le-te na telo, temveč je izkušnja z drogo posledica učenja v skupini uporabnikov. "Brez tovrstnega učenja novinec marihuane ne bi znal kaditi in ne bi znal izkusiti njenih učinkov."<sup>53</sup> V zvezi s tem gre omeniti vsaj še eno izmed novejših raziskav, ki se v svojih zaključkih približujejo Beckerjevi. Tudi avtorji te študije<sup>54</sup> izpostavijo izkušnjo z drogo kot rezultat učenja v skupini. S tem postavijo pod vprašaj interpretacije, ki izhajajo iz tistih pristopov, ki se usmerjajo na proučevanje izoliranega posameznika in izključujejo vplive širšega kulturnega ozadja. Ob tem avtorji opozorijo tudi na problem zbiranja empiričnega gradiva, saj le to, po njihovem mnenju, poteka predvsem v t.i. "kliničnem okolju" in s tem pokažejo na nujnost pogleda onstran "klinične perspektive", v raznolikost načinov uživanja v naravnem okolju.<sup>55</sup>

V zvezi z epidemiološkimi študijami, ki so usmerjene v odkrivanje razširjenosti nekega pojava, gre omeniti, da tovrstni podatki, torej podatki o obsegu, sami po sebi ne zadoščajo za razumevanje določenega fenomena, ter glede na to ne predstavljajo nujno zadostne in ustrezne podlage za razvijanje novih oz. modificiranje starih preprečevalnih in drugih pristopov k problemu.

Med obravnavanimi 16 raziskavami smo našli tudi

dve slovenski, ki v raziskovanju problemov drog upoštevata v večji meri tudi ta, drugi opisani vidik (L in M). Obe raziskavi se dotikata problema retorike na tem področju, opozarjata na senzacionalistične navedbe medijev, nerealne stereotipne predstave, itd ... Pomemben prispevek, predvsem druge (M), je v tem, da opozori na dejstvo, da so negativne posledice uživanja drog (ki jih npr. v medijih prikazujejo s telesnim in socialnim propadanjem, kriminalnimi dejanji, ...) rezultat "prepovedovanja" in ne učinkovanja določene snovi, kar so različne "medicinske" študije spregledale.

Različni elementi kvalitativnega raziskovanja postopno nadomeščajo, oz. točneje rečeno, dopolnjujejejo tradicionalni raziskovalni pristop na področju drog. Usmerjanje na subjektivne percepcije in razlage uporabnikov drog lahko pomeni preseganje nekaterih pomanjklivosti ozkega medicinskega pogleda, oziroma objektivizma klasičnega kvantitativnega raziskovanja. Zdi pa se, da kljub drugačnosti pristopa in možnostim, ki jih ta odpira, raziskave le redko načenjajo zgoraj omenjeno vprašanje predpostavk družbenega opredeljevanja problemov v zvezi z drogami in tako predstavljajo predvsem (raziskovalno) tehnologijo "reproduciranja znanega" v manj znanih prostorih in na manj znanih področjih.

<sup>53</sup> Silverman, 1993

<sup>54</sup> Grund in drugi b.d.

<sup>55</sup> Prav tam



LITERATURA:

1. Adam, F.: **Sociološki portreti**. Obzorja, Maribor, 1996.
2. Afrić, V.: Simbolički interakcionizam, v Kuvačić, I.: **Suvremene sociološke teorije**. Sociološko društvo Hrvatske, Zagreb, 1990.
3. Andolšek, S.: **Uvod v zgodovino socioloških teorij**. Zavod RS za šolstvo, Ljubljana, 1996.
4. Broadhead, R.S. in drugi: Drug users versus outreach workers in combating aids: Preliminary results of a peer-driven intervention. **The journal of drug issues**, 25/11995, št. 3, s. 531-564.
5. Chaiken, M.R.: **Identifying and responding to new forms of drug abuse: Lessons learned from "crack" and "ice"**. US Department of justice, Washington 1993.
6. Coffield, F. in Gofton, L.: Mladi in droge. **Mreža drog**, Ljubljana, 1994;3, str. 48-81.
7. Decker, S.H. in Winkle, B.V.: "Slinging dope": The role of gangs and gang members in drug sales. **Justice quarterly**, 11/1994, št. 4, s. 583-604.
8. Dolinar, D.: **Literarni leksikon: Hermenevtika in literarna veda**. DZS, Ljubljana, 1991.
9. Čaldarović, O.: Etnometodologija, v Kuvačić, I.: **Suvremene sociološke teorije**. Sociološko društvo Hrvatske, Zagreb, 1990.
10. Dekleva, B.: **Kvantitativne in kvalitativne raziskovalne metode na ravni magistrskega in doktorskega študija**. Tipkopis. Pedagoška fakulteta v Ljubljani, Ljubljana 1996.
11. Flaker, V. in drugi: **Droge in nasilje**, fazno poročilo. Mirovni inštitut, Ljubljana, 1993.
12. Furst, M.: **Filozofija**. DZS, Ljubljana 1990.
13. Gaiser, W. in Mueller, H.U.: **The importance of peer groups in different regional contexts and biographical stages**. Tipkopis b.d.
14. Glassner, B. in Loughlin, J.: **Drugs in adolescent worlds: burnouts to straights**. Macmillan, London, 1990.
15. Grund, J.-P. G. in drugi: **Rituals of regulation: Controlled and uncontrolled drug use in natural settings**. Tipkopis b.d.
16. Hagedorn, J.M.: Neighbourhoods, markets and gang drug organization. **Journal of research in crime and delinquency**, 31/1994, št. 3, s. 264-294.
17. Haralambos, M. in Heald, R.: **Uvod u sociologijo**. Globus, Zagreb, 1989.
18. Henwood, K. in Nicolson, P.: **Qualitative research. The psychologist**, 3/1995, št. 3, s.109-110.
19. Henwood, K. in Pidgeon, N.: **Grounded theory and psychological research. The psychologist**, 3/1995, št. 3, s.115-118.
20. Janssen, O. in Swierstra, K.: **On defining 'hard core addicts'. Contents of the typology. Young Dutch heroin users in the eighties: divergence in pattern**. (Trije tipkopisi.) Institute of criminology, Groningen 1983.
21. Karen, A.J.: "Ice is strong enough for a man but made for a woman". **Crime, Law and social change**, 22/1995, s. 269-289.
22. Kerševan, M.: E. Durkheim, sociologija in samomor. V: Durkheim, E.: **Samomor, Prepoved incesta in njeni izviri**. SH, Ljubljana, 1992.
23. Klee, H. in Reid, P.: **Amphetamine - Misusing Groups: a feasibility study of use of peer group leaders for drug prevention work among their associates**. SRHSA, The Manchester Metropolitan University, Manchester, 1993.
24. Kožuh, B.: **Akcijsko raziskovanje razvoja mreže preventivnih dejavnosti na področju uporabe in zlorabe drog - socialni eksperiment v Porotoružu**. V: Dekleva, B. in Kožuh, B.: **Razvoj modela preventivno - izobraževalnih dejavnosti v zvezi s problemi zlorabe drog ter AIDS v Ljubljani ter raziskava njegove uspešnosti**. Društvo za razvijanje preventivnega in prostovoljnega dela, Ljubljana, 1993.
25. Krek, M. in drugi: **Politika zmanjševanja škode zaradi uživanja drog. Zdravstveno varstvo** 1995; 5-8, str.274-277.
26. Lukić, R.D.: **Sociološki leksikon**. Suvremena administracija, Beograd, 1982.
27. Majer, B.: **Sodobna meščanska filozofija**. Avtorizirana predavanja, interno gradivo. Marksiistični center CK ZKS, Ljubljana 1977.
28. Mesec, B.: Dan na psihiatriji. **Osnove kvalitativne analize po motivih A.Straussa in J.Corbino**. Tipkopisa. V: **Poglavja iz metodologije raziskovanja v socialnem delu II**. Interno študijsko gradivo: VSSD, Ljubljana 1995.
29. Močnik, R.: M. Mauss - klasik humanistike. V: **Mauss, M.: Esej o daru in drugi spisi**, C. Levi-Strauss: **Uvod v delo M. Maussa**. SH, Ljubljana, 1996.
30. Moore, L.D. in Wengeer, L.D.: The social context of needle exchange and user self-organization in San Francisco: Possibilities and pitfalls. **The Journal of drug issues**, 25/1995, št. 3. s. 583-598.
31. Mužič, V.: **Atributi kvalitativne in kvantitativne paradigme pedagoškega raziskovanja. Sodobna pedagogika**, Ljubljana, 1994; 1-2, str. 39-51.
32. Mužič, V.: **Sinteza paradigem pedagoškega raziskovanja - zakaj? kako? Sodobna pedagogika**, Ljubljana, 1994;3-4, str. 162-173.
33. Nolimal, D. in drugi: **Deskriptivna epidemiologija skupine "cestnih" intravenskih uživalcev drog v ljubljanski regiji v letu 1991. Zdravstveno varstvo**, Ljubljana, 1993; 32, str. 161-164.
34. Nolimal, D.: - Pomembno je, da se kepa vali naprej - nekaj razmišljanj o nekaterih vidikih terenskega in etnografskega dela na Stigmi (str. 3-10). **Injiciranje drog in terensko zbiranje podatkov** (str. 10-19). **Mreža drog**, Ljubljana, 1996.
35. Nolimal, D. in Weber, I.: **Splošni pojmi v etnografskem raziskovanju drog. Medicinski razgledi**, 35/1996, št. 5, s. 169-179.
36. Parker, H.: **Young adult offenders, alcohol and criminological cul-de-sac. British journal of criminology**, 36/1996, št. 2, s. 282-300.
37. Patton, M.Q.: **How to use qualitative methods in evaluation**. Sage, London 1987.
38. Power, R. in drugi: **Drug user networks, coping strategies, and HIV prevention in the community. The journal of drug issues**, 25/1995, št. 3, s. 565-581.
39. Silverman, D.: **Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction**. SAGE Publications, London, 1993.
40. Ule, M.: **Socialna psihologija**. ZPS, Ljubljana, 1992.

### **Qualitative research in the field of drug use**

Bojan Dekleva, Ph. D., Research Associate, Institute of Criminology at the Faculty of Law, Kongresni trg 12, 1000 Ljubljana, Slovenia

Dragica Fojan, Graduated Social Pedagogue, Institute of Criminology at the Faculty of Law, Kongresni trg 12, 1000 Ljubljana, Slovenia

The article describes the paradigmatical framework of the qualitative research and its specific characteristics. In the second part the results of a meta-analysis of 16 selected qualitative research works of drug use are presented.

**Key words:** qualitative research, drug use.

UDC 178.8